

דף שבו ע י

מאת היחידה ללימודי יסוד ביהדות

מספר 152 (ב)

שבת שמחת-תורה, תשנ"ז

על התורה כ"שירה"

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת

ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם

למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (דברים ל"א, י"ט)

"אמר רבה (וי"ג רבא): אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה - מצווה לכתוב

משלו, שנאמר: 'ועתה כתבו לכם את השירה' (סנהדרין כא, ע"ב)

אין ספק, כי לפי פשוטו של מקרא, ה"שירה" עליה מדובר בדברים לא, יט, הינה שירת האזינו (ראה

רש"י ורמב"ן, שם) [1], אך רבה הבין, כנראה, שהתורה כולה קרויה "שירה" [2] ושיש כאן ציווי

לדורות - "מצוות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה" (שולחן ערוך, יו"ד ע"ר, א'). [3]

מה ייחוד יש בה בשירה, ועל שום מה נקראת התורה "שירה"?

בין שירה לפרוזה

הנצי"ב מוולוז'ין בהקדמתו לתורה (קדמת העמק, אות ג') דן בנקודה זו. לדעתו, דומה התורה

לשירה בשני עניינים, בהם נבדלת השירה מן הפרוזה:

והיא זוקקת מטבעה פירוש וביאור.

"כך הוא טבע כל התורה, שאין הסיפור שבה מבואר יפה, אלא יש לעשות הערות ופירושים

לדקדוקי הלשון. ולא נקרא דרוש, אלא כך הוא פשט המקרא. ומושכל עוד, שאין אדם יכול

לעמוד על דקדוק דבר ה' אם לא שמכוון לאיזה דבר הלכה או מוסר ואגדה הבא בקבלה

בדברי חז"ל."

לא ניתן, אם כן, לעמוד אפילו על פשוטי המקראות של תורה שבכתב אם לא שמצרפים להם ביאור

של תורה שבעל פה.

שנהוג לעשות את ראשי החרוזים עפ"י הא"ב או שם המחבר (אקרוסטיכון), דבר המכריח פעמים

הרבה את המחבר "לעקם את הלשון", כדבריו.

"ודבר זה ממש הוא בכל התורה כולה, שמלבד העניין המדובר בפשט המקרא, עוד יש בכל

דבר הרבה סודות ועניינים נעלמים, אשר מחמת זה בא כמה פעמים המקרא בלשון שאינו

מדויק כל כך."

הרי שהתורה דומה לשירה גם מצד הרמזים והסודות הספונים בפסוקיה.

בין שירה לדיבור

הנצי"ב עומד, כאמור, על השוני בין שירה לפרוזה. ניתן, אולי, להציע כיוון נוסף להבנת הזהות

תורה = שירה, תוך עמידה על ההבדל בין שירה לדיבור.

1. הדיבור הוא מונוטוני, חד - גוני. השירה, לעומת זאת, היא רב גונית ובנויה על שינוי מתמיד

בטונים. תפארת השירה בסולמות העולים ויורדים בה. כל יופיה - ביציאה שיש בה מן השיגרה, מן

הצלילים המונוטוניים החולפים תדיר על אוזנינו.

במרוצת שיגרת היומיום. השירה בוקעת ועולה דוקא בזמנים מיוחדים, בעת מאורעות מרגשים או

משמחים, עת מתרומם האדם מעל השיגרה, דוגמת שירת הים בעת קריעת ים סוף: "אז ישיר משה" - "אז, כשראה הנס, עלה בלבו שישיר שירה" (רש"י, שמות ט"ו, א'). הינה, שירת הנשמה העורגת וכוספת לאלוקיה. בתפילה יכול האדם להתעלות מעל למדרגתו בשאר עיתותיו ולהתקרב לבוראו [4]. כך גם מדי שבת, זוכה האדם להתעלות מעל שיגרת ימות החולין, ולפיכך מרובה היא השבת בשירה [5] ובזמירות, כדברי המדרש (ילקוט שמעוני, תהלים צ"ב): "כל עסקה של שבת כפול: עומרה כפול... קורבנה כפול... מזמורה כפול, 'מזמור שיר ליום השבת'".

מוגבל ואפרורי, אל עולם הרוח, עולם אינסופי, עולם של חירות [6] מכבלי היצר וההרגל [7].
2. עוד נבדלת השירה מן הדיבור, שהדיבור הינו אוסף של הברות ומלים קטועות, פרודות אלו מאלו, ואילו דרך השירה שהיא זורמת [8] (במוסיקה: לגאטו) ומחברת את המלים לחטיבה אחת. יתר על כן, דיבור לעולם יישמע מפי אדם בודד, וכך גם בהלכה (ראש השנה כז, ע"א): "תרי קלי לא משתמע" (=שני קולות אינם נשמעים), היינו: שני קולות, ואפילו הם זהים, לא יכולים להישמע יחד, ומי שצריך לקיים מצוה בשמיעה זו לא יצא ידי חובתו. לעומת זאת, בשירה, ככל שיותר קולות שרים יחדו בהרמוניה כן גדל יופיה וחינה של השירה. הנזכרת, ולגביהם נפסק: "אפילו עשרה קורין [יחד]" (שם). הנימוק שניתן לכך בגמרא - מחמת חביבותן נותן דעתו ומקשיב היטב. אך על פי דרכנו, יובן דין זה גם מן הבחינה הרעיונית. ההלל קרוי בפי חז"ל (מגילה יד, ע"א) "שירה", וכך הרי דרכה של שירה, שתישמע ע"י כמה קולות יחד. ובאשר למגילה, גם היא יש בה בחינה של הלל, כדברי הגמרא (שם): "קרייתא (=של מגילה) זו הלילא (=היא ההלל [של פורים])". לפיכך, גם מגילה דינה כ"שירה", ועל כן יכולים לקרותה אפילו עשרה יחד.

"שירה" במקרא מציינת פעמים רבות שבח והודיה לה': שירת הים, שירת דבורה, שירת דוד, ועל כולנה - מזמורי השיר שבתהילים ושיר השירים אשר לשלמה. גם ההלל, שכולו הלל ושבח, קרוי, כאמור, "שירה", ובבילי הסדר מורה המשנה בפסחים (ק"ז, ע"ב) לסמוך להלל את "ברכת השיר". שתי הדעות המובאות שם בגמרא בביאור הביטוי ברכת השיר מוכיחות שוב, כי "שיר" [9] מציין תודה והלל: "יהללך ה' אלוקינו (על כל מעשיך...כולם יודו ויברכו וישבחו...)"; או "נשמת כל חי (תברך את שמך ה' אלוקינו...)". השירה וההלל שזורים יחד גם בברכת ישתבח, החותמת את פסוקי דזמרה, שעניינם הלל ושבח לקב"ה [10]: "כי לך נאה ה' אלוקינו... שיר ושבחה, הלל וזמרה...". דומה, כי קיימת זיקה הדוקה בין ראיית השירה כהרמוניה לבין היותה מבטאת שבח והודיה. רק כשמגיעים להשגה, כי כל המאורעות והפרטים בעולם מתחברים יחד בשירה הרמונית אחת, הגם שדרכי ההשגחה לא תמיד מובנות לנו, רק אז - פורצת לה השירה, שירת ההלל, לבורא העולם ומנהיגו [11].

כל עוד לא יצאו לחלוטין מתחת סבלות מצרים, לא יכלו לומר שירה. רק משמסתיים המירדף, ועם ישראל חש כי שעבוד מצרים הגיע לקיצו, רק אז מתברר למפרע, כי כל מה שארע במצרים היה בעצם מהלך גדול אחד שהוביל אל הגאולה [12].

"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים."

וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים

ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו"

ראיית המאורעות השלובה בראייה כי יד ה' היא זו [13] מביאות ליראה, ומתוך כך בוקעת השירה: "אז

ישיר

פרטיהן ודקדוקיהן, כולן מפי אל אחד ניתנו. ועוד זאת, כי גם כל מאורעות הטבע וההיסטוריה מונהגים ע"י הבורא בכוונת מכוון ושלובים זה בזה במעין שירה הרמונית אחת [14].

נחתום בדבריו של ר' יחיאל מיכל עפשטיין בהקדמתו לספרו ערוך השולחן (חלק חושן משפט), אשר במהלך דבריו על נושא ריבוי המחלוקות בהלכה, אומר את הדברים הבאים:

"וכל מחלוקת התנאים והאמוראים והגאונים והפוסקים באמת למבין דבר לאשורו דברי אלקים חיים המה ולכולם יש פנים בהלכה, ואדרבא זאת היא תפארת תורתנו הקדושה והטהורה, וכל התורה כולה נקראת שירה ותפארת השיר היא כשהקולות משונים זה מזה וזהו עיקר הנעימות..."

רון קליינמן
הפקולטה למשפטים

1. בהעמק דבר על אתר ביאר שה"שירה" שבפסוק מתפרשת בשני אופנים שונים: ביחס למשה - שירת האזינו, וביחס לכל ישראל - התורה כולה, כדרשת רבה. זאת עפ"י שיטתו, שדרך משנה תורה לכלול בפסוק אחד שתי משמעויות שונות (ראה גם בהקדמתו לספר דברים). בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות (הל' תפילין מזוזה וס"ת פ"ז, ה"א, ובדומה בספר המצוות, עשין י"ח). מדבריו משמע, כי גם לפי רבה ה"שירה" שבפסוק הינה שירת האזינו. עוד נעיר, כי גם הגמרא בסנהדרין לח, ע"א הבינה בתחילה כי ה"שירה" בפסוקנו היא שירת האזינו ("השירה לחודה"), ורק מן המילה "לעד" בסופו של הפסוק למדה לבסוף כי הכוונה לתורה כולה (ראה בראשונים, שם). על הדמיון הסגנוני שמצאנו בפרשת וילך בין הפסוקים המתייחסים לשירה לבין אלו המתייחסים לתורה: ויכתב משה את התורה הזאת (ט) - כתבו לכם את השירה הזאת (יט); לקוח את ספר התורה הזה... והיה שם בך לעד (כו) - למען תהיה לי השירה הזאת לעד (יט), וענתה השירה הזאת לפניו לעד (כא). הכוזרי, מאמר ג, ה; ועוד.

5. שבת גם היא הינה בבחינת "שירה". רעיון זה נדון בהרחבה ע"י בעל השפת אמת, ראה למשל בדבריו לפרשת בשלח: שנת תרנ"ב, ד"ה בפסוק אז ישיר; תרנ"ג, ד"ה כתיב; תרנ"ט, ד"ה במדרש אז ישיר; תרס"א, ד"ה אז ישיר; תרס"ד, ד"ה כתיב ויאמינו. ועל המשנה במסכת שבת (ה, א): "במה בהמה יוצאה (= בשבת לרשות הרבים)... וכל בעלי השיר (= רצועה הכרוכה בצוואר הבהמה) יוצאים בשיר..." מורגל בפי חסידים: במה יוצאת הבהמיות בשבת? - "בשיר", ע"י

וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה... ומאמרים רבים נוספים. הקשר לתורה הוא, שהתורה קרויה עפ"י דרשת חז"ל "ספר הישר" וכי על מצוותיה נאמר "פיקודי ה' ישרים" (הכתב והקבלה, דברים ל"א, י"ט). גם בעל השפת אמת עומד בכמה מקומות על הקשר שבין שירה להישרת הלב, ראה למשל בדבריו בפרשת בשלח, תרל"ג, ד"ה אז ישיר. המילים: לחן - נחל, זמר - זרם.

אחת להם, ורק מאוחר יותר חל בידול סמנטי, וכיום מקובל על רבים כי "שיר" מציין לחן (song) ו"שירה" מציינת סגנון ספרותי (poem). אמנם, המדרש (שמות רבה כ"ג, י"א; שיה"ש רבה וילנה), פרשה א', ד"ה ג' בנות ירושלים) עמד על ההבדל בין "שירה" בלשון נקבה ל"שיר" בלשון זכר שיושר לעתיד לבוא. הבדל זה מוצא את ביטויו גם בהגדה של פסח: לפני ההלל אנו אומרים "ונאמר לפניו שירה חדשה", ואילו בחתימת ברכת "גאל ישראל" - "ונודה לך שיר חדש על גאולתנו".

11. הרעיון שהמאמין משבח לה' גם בעת צרותיו נזכר בדברי חז"ל במקומות רבים, ואף נקבע כחובה הלכתית (משנה, ברכות נד, ע"א): "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". אגב, אחד המקורות שהובאו בגמרא (שם, ס, ע"ב) לדין זה הינם פסוקי ההלל: "כוס ישועות אשא - ובשם ה' אקרא", "צרה ויגון אמצא - ובשם ה' אקרא". הנצי"ב בפירושו, בעקבות מאמרי חז"ל, מוצא רעיון זה גם בפסוקי שירת הים, ראה: העמק דבר, שמות ט"ו, ב', י"א. ראה: תורת משה לר"מ אלשיך, שמות ט"ו, כ'; העמק דבר, שמות י"ד, ל"א; ט"ו, א'; שפת אמת, בשלח, תרל"ג, ד"ה אז ישיר תרל"ז, ד"ה במדרש נכון כסאך; חתם סופר, פר' בשלח, שנת תקפ"ח, ד"ה ויאמינו בה'. ובאופן אחר ביאר שם, שנת תקצ"ז, ד"ה ויאמינו בה'. להטבעת המצרים בים סוף, אך גם כמתייחס למכות מצרים, אשר נקראו "יד חזקה" או "יד ה'" (שמות ג', י"ט; ט', ג'; י"ג, ט'), היינו, רק כעת מכיר עם ישראל למפרע בגודלן ורואה כי "יד ה'" היתה זאת.

14. הראי"ה קוק באגרת לר"מ זיידל (אגרות הראי"ה א', אגרת פ"ט, עמ' צד) מעמידנו על פן נוסף של דמיון בין התורה לשירה: "ורבים מהדברים העיוניים אי אפשר להבין על בוריים אם לא יהיה הרגש גם כן מוכשר כראוי, ועל כן נקראת התורה גם כן שירה..." ואכמ"ל.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע